

TEKİNALP, KEMALİZM ve AYDINLANMA 1923

Kerem İpek

Bu çalışmamızda Munis Tekinalp tarafından yazılan "Kemalizm" adlı eseri ele alacağız. Bu eseri incelememizin nedeni bizim için bazı açılardan önem taşıyor olmasıdır. Öncelikle Kemalizmi bir ideoloji olarak ele alması nedeniyle bizim için önem taşır. Çünkü biz de Kemalizmi ideoloji olarak algılıyoruz. İkinci olarak, eserin yazarı cumhuriyetin ilk yıllarında yaşamış bir aydındır. Bu nedenle bir çok olaya tanıklık etmiş olan yazarın eseri birinci elden kaynak niteliğindedir. Aydınlanma 1923 olarak bizler ülkemizde yaygın olduğu şekilde Kemalizmi öğrenirken ikinci ve üçüncü elden kaynaklara itibar etmedik. Her zaman ana kaynağa, yani Mustafa Kemal Atatürk'ün söyledikleri ve yazdıklarına itibar ettik. Böylece Kemalizm'in Türkiye'de söylenen ve yazılandan çok daha farklı ve engin olduğunu gördük. Bununla beraber Cumhuriyetin ilk yıllarını yaşamış ve Kemalist ideolojiyi savunmuş olan birinci elden kaynak niteliğindeki eser ve kişilere de önem verdik. Çalışmamızda ele aldığımız eser ve yazarı işte bu nedenler dolayısıyla bizim için önemlidir. Eser, Çetin Yetkin tarafından günümüz Türkçesine çevrilmiş ve 1998 Mayıs'ında Toplumsal Dönüşüm Yayınları tarafından yayınlanmıştır.

MUNİS TEKİNALP KİMDİR?

Munis Tekinalp Yahudi kökenli olup ilk adı Moiz Kahen'dir. Cumhuriyetin ilk yıllarında Munis Tekinalp ismini almıştır. 1883'te doğan Tekinalp 1961 yılına kadar yaşamış ve bu süre içerisinde birçok konuda çalışmalar yapmıştır. M. Tekinalp Yahudi olmasına rağmen yaşadığı ülkenin sorunlarını kendi sorunlarının üstünde görmüş ve kurtuluş olarak Türkçülük akımını savunmuştur. Bunu yaparken Türk olmayı ırksallıktan çıkarmaya ve kendini Türk sayan herkesi Türk saymaya yönelmiştir. Özellikle kendisinin de bir parçası olduğu Yahudi halkın Osmanlı devletinin kalkınması için çalışmasına gayret gösteren Tekinalp, Cumhuriyetin ilanından sonra Kemalizme yaklaşmış ve eski düşüncelerini bir kenara bırakmıştır. Bundan sonra Kemalizm konusunda araştırmalar yapan Tekinalp Türkiyede ilk defa Kemalizmi ideoloji olarak değerlendirmiştir. Bu konuda Kemalizm isminde bir eser yazmış ve kimliğini Kemalist olarak koymaya başlamıştır.

Daha önce belirttiğimiz gibi Tekinalp birçok konuda eserler yazmıştır, fakat bu eserlerini yayınlarken tek bir isim kullanmamıştır. Genelde M.Kahen, Maiz Kahen, Tekin, Tekinalp; Tekin alp ya da M. Tekinalp isimlerini kullanmıştır. Bu nedenle Tekinalp'in eserlerini bir araya getirmek çok zor olmaktadır. Biz bu çalışmamızda Tekinalp'in Kemalizmi bir ideoloji olarak ele aldığı "Kemalizm" adlı eserini değerlendireceğimiz için böyle bir zorlukla karşılaşmayacağız.

MUNİS TEKİNALP'IN KEMALİZME BAKIŞI VE ALTI OK

Daha önce de belirttiğimiz gibi Tekinalp Kemalizmi ideoloji olarak algılamaktadır. Bu yönüyle kendinden önceki ve sonraki birçok araştırmacıdan ayrılan Tekinalp bu konuda Kemalizm isminde bir de eser kaleme almıştır. Bu eserin üçüncü kısmında Kemalizm doktrini ve ideolojisi başlığı adı altında altı ilkeyi açıklamaya yönelmiştir. Bizim açımızdan Tekinalp'in bu bakış açısı ve açıklamaları oldukça önemlidir. Zira biz de Kemalizmi bir ideoloji olarak algılıyoruz.

Eserin sözünü ettiğimiz üçüncü bölümüne geçmeden evvel birinci ve ikinci bölümlere değinmek gerekmektedir. Tekinalp eserin birçok yerinde olduğu gibi ilk iki bölümünde CHP'nin programından ve ileri gelenlerinin söylediklerinden alıntılar yapmış ve bunlardan sonra kendi düşüncesinin de bu yönde olduğuna dair açıklama paragrafları kullanmıştır. Esasen bu gayet doğaldır. Kemalizmi CHP'den ayırmak (en azından cumhuriyetin ilk on beş yılında) mümkün değildir. İsterseniz Tekinalp'in yaptığı alıntılardan örneklerle ve yazarın yaptığı açıklamalara yer verelim.

"Kemalizm sağ ve sol formüllerin dar çerçevesi içine alınamaz."

"Demokrasi bir doğma, bir ayet değildir. Bir ruh, bir espri ve bir anlamdır. Yapılan işler vs. denilen bir süzgeçten geçirildikten sonra, ortam denilen bir gereğe uydurulduktan sonra uygulanırsa yarar sağlar, kök tutar. Zigana Dağı'nın üzerine portakal ağacı dikilmez. Biz, filan ulus veyahut filan yerde böyle yapmışlar biz de aynını uygulayalım diyenlerden değiliz. Biz ülkemize uygun olan, ulus işine elvereni uygulayız ve ulus işlerinde öykünme ve dış görüşle beğendirmeye yerine yaşama uygun yolları buluruz". Tekinalp bu alıntıları yaptıktan sonra bu düşünceleri paylaştığını gösterir mahiyette şu cümlelere yer veriyor. *"Bundan daha açık daha*

özlü bir anlatım. Kemalizm, bir kuşaktan ötekine geçen, değişik ülkeler ve değişik uluslarca karşılıklı kopya edilen, her siyasi adamı ve her devlet büyüğüne bilindiği gibi yorumlanan ve uygulanan, taban tabana karşıt planların ve programların düzenlenmesine ve uygulanmasına temel oluşturan değişik dönemlerde değişik biçimlere bürünen bilgelikte ve kurallarda yer tutmuş değildir. Yeni Türkiye, başka başka dönemlerde ve başka başka koşullar içinde varlık kazanan eski ve yürürlükten kalkmış kurallarla değil, ne istediğini bilen ve daha ilk adımda planını düzenleyen, izlenecek yolu, bundan böyle, bütün Türk ulusunun erekları ve sorunlarıyla ardına atıldığı ideali saptayan canlı bir beyin, bir dehaca yaratılmıştır”.

Yazarımızın Kemalizmi anlatabilmek için yaptığı alıntı ve açıklamalara katılmamak mümkün değil. Dergimiz yayın hayatına başladığı günden bu yana Kemalizmi sağ ve sol ideolojilere karşı savunmuş ve bunun ideolojik sınırlarını saptamıştır. İkinci olarak da yine sağ ve sol ideolojilerde sıkça görülen Avrupamerkezci yaklaşımları eleştirirken tıpkı Tekinalp’in .yaptığı alıntıda (Zigana dağı’nın üzerine portakal ağacı dikilmez. Biz filan ulus ve yahut filan yerde böyle yapmışlar bizde aynısını uygulayalım diyenlerden değiliz) söylediği şekilde, Avrupamerkezciliği yanlışlamış; ülkemizdeki sorunların çözümünün ülkemiz şartlarına göre oluşturulacak çözümlerde olduğunu ileri sürmüştür.

Tekinalp bu konuda ileriki sayfalarda şu şekilde bir yorum yaparak düşüncesini daha da netleştirmektedir. *“Bu nedenle bir kez daha yineleyelim ki, Kemalist ideologların Ulusalcılık, Halkçılık, Liberalizm deyimleri ile ne söylemek istediklerini anlamaya çalışırken, başka ulusların bunlara verdikleri anlamları bir yana bırakmamız ve Kemalist ideologların bunlara verdiği anlamı kavramaya çalışmamız gerekir”*. Tekinalp bu söyledikleriyle ülkemizde bugünde oldukça yaygın olan Avrupamerkezcilik hastalığına yakalanmadığını gösteriyor.

Kemalizm’in bir boyutu da Sosyalizm gibi masa başında yazılmış bir ideoloji olmamasıdır. Aydınlanma 1923 olarak bizim her fırsatta altını çizdiğimiz bu özellik Tekinalp’in de gözünden kaçmamıştır. Tekinalp bu konuda şöyle demektedir. *“Bundan şu sonuç çıkıyor ki, Kemalist inancın ve ideolojinin gerçek anlamını anlamak için, onu yaşamın içinden, olayların gerçekleri arasından incelemek gerekmektedir. Bugün, Kemalist rejimi oluşturan simgeler ve ilkeler yaşamın içinden alınarak somutlaştırılmış olduğu için, biz de bu kalkınma ve uyanış yaşamının gelişimini son on iki yıl içinde izlemeye çalışacağız”*.

Görüleceği üzere Aydınlanma 1923 dergisiyle Tekinalp’in konuya bakışı paraleldir. Bu genel yaklaşımdan sonra Tekinalp’in Kemalist ilkelere bakışına göz atalım.

DEMOKRASİ

Yazar altı oku açıklarken Halkçılık ve Cumhuriyetçilik oklarını Demokrasi çatısı altında birleştirmektedir. Yazarın düşüncesine göre bu iki kavram olduğunda demokrasi meydana gelmektedir. Teokrasiye karşı Cumhuriyetçilikle ulusal egemenlik, sınıf ve zümre çatışmasına karşı Halkçılık ile eşitlik sağlandığını ve bunun da demokrasiyi oluşturduğunu anlatmaktadır. Bundan sonra da sınıf çatışmalarının gelişmiş ülkelerin demokratik düzenlerini yıpratırken, Kemalist iktidarın böyle bir olayla karşılaşmamasına şaşırnlara şu açıklamayı yapmaktadır. *“Bu biçim davranışın ve bu hükümet biçiminin adına demokrasi denildiğini, tüm bu ülkelerde ulus için hükümette bulunduğunu öne sürmekte herkes özgürdür, fakat Kemalist yöneticiler bu düşüncede değildirler. Onların gözünde, demokrasi, filan kişinin, filan sınıfın, filan kesiminin veya filan kategorinin çıkarları adına hiçbir özel düşünceye yer verilmeden yalnız toplumun çıkarlarının gözetildiği yerde vardır... İşte bu demokrasi sorununun da yaşam, yani Türkiye’nin kendine özgü yapısı bu özel koşulları, Kemalizmi başka ülkelerden ayrı yollara ve yönlerle doğru yöneltmiştir. Evet, bizim demokrasimiz başka ülkelerdeki demokrasiler gibi ulusun bileşkesidir. Ulusun hukuk ve çıkarını gözetir fakat yöntemler, uygulama biçimleri bizde büsbütün ve ancak ulusun ruhsal özelliklerine, toplumsal ve ekonomik yapısına uygundur”*. Yazar bu şekilde hem Kemalizm’in demokratik rejimlerin bir bir yıkıldığı 1930’lu yıllarda nasıl demokrasiye bağlı kaldığını açıklamış oluyor, hem de Türkiye’nin politikalarının kendi ulusal sorunlarına göre üretildiğini göstererek Avrupamerkezcilikten yana olmadığını bir kez daha gösteriyor.

Tekinalp’in bu bakış açısı Kemalizm’de demokrasi fikrinin olmadığını iddia edenlere çok iyi bir cevap niteliğindedir. Bildiğiniz gibi bazı ileri zekâ lılar altı okun içinde demokrasi kelimesi yok, o halde Kemalizm demokratik değil, tarzında bir iddia ortaya atıyorlar. Tekinalp bu iddianın ne kadar amaçlı olduğunu 1940’lı yıllarda yazdıklarıyla nasıl da ortaya çıkarıyor.

DEVLETÇİLİK

Yazar devletçiliği açıklarken iki ayrı şekilde devletçilik olduğunu; birinci tür devletçiliğin bilinen şekliyle ekonomik devletçilik, ikinci tür devletçiliğin ise toplumsal devletçilik olduğunu söylüyor. Ve bundan sonra şöyle diyor; *"Çankaya'daki gerçekçi ve bilimsel kafa böyle düşüncelere kendini kaptıramazdı: Yeni Türkiye'nin ekonomik bir devrime gereksinimi olduğunu kabul etmekte bir saniye duraksama göstermedi. Devrim ise özel girişim ile, materyalist, bencil ve hesapçı bireyle yapılamaz. Ekonomik devrim ancak siyasal ve toplumsal devrimleri gerçekleştiren aynı büyük güçle, ulus ve toplum gücü ile oluşturulabilirdi. Bu güç siyasal ve toplumsal alanlarda mucize yaratmıştı. Ekonomik alanda aynı özveriyi, aynı yaratıcı dinamizmi göstermemesi için neden yoktu"*. Ekonomik devletçiliğin dayandığı temelleri ortaya çıkaran yazar ekonomik devletçiliği anlatırken Sovyet Rusya'da uygulanan devletçilikle Kemalist Türkiye'de uygulanan devletçiliği de karşılaştırmaktadır. Ve bunu ideolojik temelde ele alarak şöyle demektedir. *"Devletçilik konusunda da Ankara'nın ideolojik ilkeleri Moskova'nın ilkelerine taban tabana karşıttır. Ankara'nın gözünde kişisel mülkiyet ilkesi dokunulmaz bir ilkedir, oysa Moskova bunu sonsuza değin kaldırmıştır"*.

Yazarın Devletçilik'in ikinci kısmı olarak toplumsal devletçiliği alması da manidardır. Yazar bu bölümde Türkiye'nin kendine özgü şartlarının bulunduğunu ve bu nedenle devletçilik uygulamasında kendine özgü yöntemlerinin olmasının doğal olduğunu söyleyerek şöyle devam ediyor: *"Kemalist devleti açıklamak için devlet Sosyalizmi, güdümlü ekonomi vb. klasik formülleri ileri sürmek yeterli değildir. Çünkü yeni Türkiye'nin devletçilikten amacı yalnız ekonomiyi değil, aynı zamanda toplumu ve kültürel yaşamı da yönetmektir. Hiçbir şeyin raslantıya bırakılmaması gerekir"*. Böylece yazar Kemalizm'in uyguladığı devletçiliğin başka bir boyutunu çok güzel bir şekilde açıklamıştır. Kemalizm'in Türkiye'deki uygulamalarına baktığımızda yazarın söylediği bu olayı görebilmekteyiz.

ULUSALCILIK (MİLLİYETÇİLİK)

Tekinalp'in üzerinde en çok kafa yorulması gereken düşüncesi budur. Zira siyasi hayatının başlangıcında Türkçülük akımını savunuyordu. Aslen yahudi kökenli olan yazar Osmanlı Devleti'nin kurtuluşunu bu düşüncede aramış ve bu konuda sayısız çalışma yapmıştır. Onun Türkçülük düşüncesi biraz farklılık göstermekteydi. Bu farklılık onun Türk olmadığı halde bu fikri savunmasından kaynaklanmaktaydı. Tekinalp'e göre Osmanlı Devleti'nin kurtuluşu başta Yahudiler olmak üzere tüm azınlıklarını Türkleştirmekten geçiyordu. Böylece azınlıkların kimliklerini ana vatanlarının kaderiyle birleştirmelerini sağlamaya çalışıyordu. Bu ön bilgiden sonra Altı Oktan biri olan ulusalcılığa dönersek; Tekinalp Kemalizm adlı eserinde bu konuya geniş yer ayırmıştır. Tekinalp'e göre; Kemalist ulusalcılık kendini koruma iç güdüsünün sonucunda doğup gelişmiş bir ulusalcılıktır. Tekinalp'in bu yaklaşımı doğru bir yaklaşımdır. Türk ulusalcılığı kendini koruma içgüdüleriyle oluşmuştur ve bu yönüyle Nazi ve Turancı ulusçuluk düşüncelerinden ayrılmakta, vatan ve millet sevgisini ırkçılık ve yayılcılık olarak temel almamaktadır.

Yazar "Kemalizm ve Ulus" başlığı altında Kemalizm'in ulus anlayışına değinerek ulusçuluk anlayışının farklılığını bir kez daha gözler önüne seriyor. Tekinalp eserin bu kısmında da CHP programından alıntılar yapmış ve bunları açıklama yoluna gitmiştir. Kemalist açıdan ulus kavramı için şu tanımlı vermektedir; *"Ulus, dil, kültür ve ülke ile birbirine bağlı vatandaşların oluşturduğu siyasal ve toplumsal topluluktur."* Yazar CHP Programından alıntılıdığı bu 2. tanımın ardında şu can alıcı saptamayı yapıyor. *"Ulusal azınlıklar konusuna gelince, Kemalist Türkiye, bu ilkeyi hiçbir zaman kabul etmemiştir. Yeni Türkiye, yurttaşlarının tümünü ancak Türk olarak tanır. Irkan Türk olmayanlar, Türk kültürünü benimseyerek Türk olabilirler"*. Böylece yazar Kemalist ulus ve ulusçuluk düşüncesinin diğer ulus ve ulusçuluk tanımlarından ne kadar farklı olduğunu ortaya çıkarıyor.

DEVRİMCİLİK

"Genellikle şöyle bir soru ile karşılaşılıyor: Değil mi ki Kemalizm isteklerine ve amaçlarına ermiştir ve değil mi ki rejime kararlılık vermiş, kendisi de devletle birlikte kimliklenmiştir, neden dolayı hâ lâ devrimci olduğunu açıklayıp duruyor? Artık parti, tutuculuğunu açıklamalı, değil mi? Başarılan bu denli çok devrimle elde edilen şeyleri koruması ve sağlamlaştırması gerektir. Laikliğini, Cumhuriyetçiliğini, halkçılığını vb... herhangi bir gevşekliğe karşı koruması gereklidir. Bunu başarmak için de partinin yeğlilikle tutucu olması gerekmektedir. Bu uslamlama ancak görünüşte olarak doğrudur. Eleştiri amacı ile bu uslamlamaya saplananlar, Kemalizm'in ruhundan hiçbir şey anlamadıklarının kanıtlamış oluyorlar. Bunlar düşe,

Kayserling'in dediği gibi sözcüklerin serabına aldananlardır".

Yazar devrimcilik ilkesinin ruhunu bu şekilde çok iyi saptamıştır. Bu nedenle bu konuda fazla bir açıklama yapmamıştır. Bu düşünceye katılmamak elde değildir.

LAİKLİK

Tekinalp, laiklik konusunda eserinde bir bölüm oluşturmamakla beraber, satır aralarında bu konuda açıklamalar yapmaktadır. Yazar, ulus kavramını açıklarken bir paragrafta şöyle demektedir. *"Öte yandan hükümet de yaptığı laik yasalarla bireylerin uyacağı yasal hükümleri birleştirmiş ve Müslümanlar ile Müslüman olmayanlar arasındaki her türlü ayrımı kaldırmıştır".* Jacob M.Landau ise Tekinalp'in laikliğe bakışı konusunda şöyle demektedir: *"Laiklik konusunda Tekinalp'in Yahudi kökeni ve gördüğü hahamlık eğitimi teokrasiye sık sık karşı çıkmasını ve Kemalizm'in laik politikalarını devamlı yüceltmesin açıklayabilir".* Görüldüğü gibi yazar ideolojik açıdan ayrıntılı açıklamalara yer vermiyor, bu nedenle bu konuda pek fazla bir şey söyleyemiyoruz, fakat yine de bu başlık altında yazardan yaptığımız alıntı laikliği bir açıdan açıklar mahiyettedir.

Munis Tekinalp eserinde Kemalizm'in altı ilkesi dışında bazı önemli özelliklerine de değiniyor. Bizim açımızdan bu özelliklerden en önemlisi Kemalizm'in az gelişmiş ülkeler üzerindeki etkileri konusundaki özelliğidir. Yazar bu özelliği verirken Kemalizmden etkilenen ülkeleri veriyor ve hemen ardından Çin elçisi General Ho-Yao-Su'dan şu alıntıyı yaparak bu etkinin boyutlarını gözler önüne seriyor. *"Türk devriminin bütün Doğu dünyasının ilerleme ve yükselme yolundaki rolü Batı dünyasını kültür ve uygarlık yoluna yöneltmek konusunda Fransız devriminin oynadığı rol kadar önemli ve etkili olacaktır. Sanmayınız ki bu sözleri söylerken fantazi düşüncelere dayanıyorum. Açık bir gerçeği yinelemekten başka birşey yapmış olmuyorum. Gözleri olanlar ve görmek isteyenler için bu gerçek belirgindir ve ortadadır. Devrimimizin kıvılcımları bütün doğunun havasını kaplamıştır. Bu kıvılcımlardan çıkacak olan ateş bütün Doğu uluslarını aydınlatacak ve kamaştıracak olan gerçek nuru yaratacaktır".*

Yazar böylece Kemalizm'in az gelişmiş uluslara nasıl bir yol gösterdiğini bir Doğu ulusunun askerinin görüşlerini vererek çok açık bir şekilde ortaya koyuyor.

Bu noktadan sonra eser için söylenebilecek bir şey yok. Genel olarak esere bakıldığında bütünlük göstermektedir. Bizim açımızdan (Kemalizm'in bilimsel boyutu, eleştirel akılcılık, vb.) bazı eksiklikleri almakla beraber ele aldığı konulara bakışında hemen hemen paralel düşünüyoruz. Bunun dışında eser Türkiye de ilk defa Kemalizmi ideoloji olarak ele alması ve birçok konuya ışık tutması bakımından el altında bulundurulması gereken bir yapıt olma özelliğini taşıyor.

Kaynakça

1. **LANDAU, Jacob, M., Tekinalp (Bir Türk Yurtseveri 1883-1861), İletişim Yayınları, İstanbul 1996, Birinci Basım, s.13 vd.**
2. **LANDAU, Jacob, M., a.g.e., s.60.**
3. **LANDAU, Jacob, M., a.g.e., s.24.**
4. **TEKİNALP, M., KEMALİZM, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul 1998, Çev: Çetin Yetkin, s.40-41.**
5. **TEKİNALP, M, a.g.e., s.41.**
6. **TEKİNALP, M, a.g.e., s.203.**
7. **TEKİNALP, M, a.g.e., s.105.**
8. **TEKİNALP, M, a.g.e., s.214-215.**
9. **TEKİNALP, M, a.g.e., s.226-227.**
10. **TEKİNALP, M, a.g.e., s.240.**
11. **TEKİNALP, M, a.g.e., s.252.**
12. **LANDAU, Jacob, M., a.g.e., s.46.**
13. **TEKİNALP, M, a.g.e., s.286.**
14. **TEKİNALP, M, a.g.e., s.301.**
15. **TEKİNALP, M, a.g.e., s.317.**
16. **TEKİNALP, M, a.g.e., s.303.**

17. **TEKİNALP, M, a.g.e., s.61.**

18. **TEKİNALP, M, a.g.e., s.314-315.**
